

ПСИХОЛОГІЯ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

УДК 796.81:343.125

Бондаренко В. В., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри вогневої та спеціальної фізичної підготовки навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів слідства та кримінальної міліції Національної академії внутрішніх справ, заслужений майстер спорту України;

Кисленко Д. П., кандидат юридичних наук, начальник кафедри вогневої та спеціальної фізичної підготовки навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів слідства та кримінальної міліції Національної академії внутрішніх справ, майстер спорту України;

Решко С. М., професор, професор кафедри вогневої та спеціальної фізичної підготовки навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів слідства та кримінальної міліції Національної академії внутрішніх справ, заслужений майстер спорту СРСР

ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРОТИБОРСТВА ПРАЦІВНИКІВ МІЛІЦІЇ ПІД ЧАС НАПАДУ СУПРОТИВНИКА, ОЗБРОЄНОГО ХОЛОДНОЮ ЗБРОЄЮ

Обґрунтовано новітню методику підготовки майбутніх працівників міліції до протиборства з озброєним супротивником. Досліджено вплив методики навчання на успішність подолання сутичок в умовах зіткнення із супротивником, озброєним холодною зброєю.

Ключові слова: озброєний правопорушник; працівник міліції; холодна зброя; успішність подолання сутичок.

З умовах політичної нестабільності та економічної кризи діяльність працівників органів внутрішніх справ (ОВС) вирізняється особливою складністю й небезпечністю [1]. Підтвердженням цього є кількість збройних нападів на працівників міліції під час виконання ними службових обов'язків. У багатьох випадках порушники закону використовували не лише вогнепальну зброю, а й різноманітні колючо-ріжучі предмети [2–3]. Аналіз результатів таких зіткнень доводить, що підготовленість працівників ОВС не відповідає вимогам сучасної правоохоронної діяльності.

Для ефективного виконання службових обов'язків представники закону повинні володіти необхідними теоретичними знаннями, бути психологічно, фізично підготовленими й мати сформовані на достатньому рівні спеціальні рухові уміння та навички [4–6].

Опитування працівників міліції, яким доводилося стикатися з непокорою озброєних та агресивно налаштованих осіб виявило, що здебільшого вони не могли спрогнозувати ймовірність нападу й не встигали відреагувати адекватними захисними діями [2]. Унаслідок цього отримували поранення й навіть гинули.

Аналіз праць провідних учених [3; 6; 7] дає змогу констатувати, що чинна система спеціальної фізичної підготовки недостатньо ефективно вирішує питання формування рухових умінь і навичок. На те є низка причин, а саме: на заняттях зі спеціальної фізичної підготовки майбутні правоохоронці не засвоюють спеціальні теоретичні знання, що стосуються моделей виникнення та перебігу ситуацій збройного зіткнення; відпрацювання прийомів захисту та обеззброєння відбувається без урахування відчуття небезпеки; умовний супротивник не відповідає параметрам реального злочинця, не беруться до уваги можливі дії у відповідь нападника; під час навчальних сутичок не враховуються просторово-часові характеристики атакуючих дій, що виникають у реальних ситуаціях, тощо. Унаслідок цього майбутні правоохоронці втрачають перевагу вже на початку виникнення небезпечного моменту. Частково до такого результату призводить відсутність у курсантів знань щодо підготовчих рухів супротивника, які передують нападу, а отже, недостатня

сформованість умінь і навичок у застосуванні засобів фізичного впливу залежно від ступеня небезпеки.

Одним із напрямів вирішення зазначеної проблеми є упровадження в навчальний процес новітніх науково обґрунтованих та експериментально перевірених методик підготовки.

Мета статті полягає в дослідженні ефективності протиборства працівників міліції під час нападу супротивника, озброєного холодною зброєю. Цьому сприятиме реалізація низки завдань, а саме: теоретично обґрунтувати новітню методику навчання; визначити успішність сутичок в умовах зіткнення із супротивником, озброєним холодною зброєю.

Для вдосконалення методики підготовки майбутніх працівників ОВС до ефективних дій в умовах протиборства з озброєним та агресивно налаштованим супротивником було систематизовано знання щодо поведінки працівника міліції та правопорушника під час їх збройного зіткнення в різних умовах. Узагальнивши знання, виявлено комплекс чинників, що впливають на прийняття рішення правопорушником щодо нападу на правоохоронця.

Опитування працівників міліції, які були свідками ситуацій збройного зіткнення або зазнали нападу під час погрози застосуванням холодної зброї, виявило, що ударів було завдано з різних позицій та залежали від особливостей ситуацій зіткнення (сплановане чи несподіване), дистанції між супротивниками, зовнішніх умов, виду зброї та вихідного розміщення її в руці нападника. Найбільш небезпечними варіантами атаквальних дій працівники вважають несподіваний напад на близькій відстані (38,2 %); напад у разі швидкого наближення, з «навалюванням» (26,8 %); напад у разі швидкого наближення із захопленням за одяг та завданням удару (16,4 %) [2].

Дослідження ефективних способів протиборства передбачало біомеханічний аналіз захисних дій «працівника» у відповідь на напад озброєного супротивника й визначення величин якісних характеристик, що впливають на успішність сутичок. Під час моделювання поведінки озброєного супротивника було визначено, що не в кожній ситуації

зіткнення можливе застосування суто заходів фізичного впливу. У ситуаціях, коли на момент зіткнення відкритої загрози не було, залежно від підготовчих рухів правопорушника, його мотивації, психофізичної підготовленості, агресивності, підступності дії правоохоронця потребували іншого підходу.

Відповідно до варіативної поведінки супротивника було побудовано програму адекватності дій правоохоронця. Це дало змогу, крім формування спеціальних фізичних якостей, спрямувати підготовку на виховання правоохоронця як особистості, ураховуючи такі якості, як толерантність, вибірковість, рішучість, правомірність тощо. Власне модель поведінки визначено як засіб виховання цих якостей.

Проведені експериментальні дослідження дали змогу виділити чотири дистанційні зони, у яких виникає зіткнення з озброєним правопорушником. Виявлено, що дії супротивника в кожній дистанційній зоні характеризуються низкою закономірностей. Залежно від поведінки, способів нападу, намірів супротивника та дистанції, що виникла, правоохоронець має вибірково підходити до побудови захисних дій. Експериментально доведено, що в одних випадках ефективніше застосовувати вогнепальну зброю, в інших – прийоми рукопашного бою.

На ґрунті проведених досліджень розроблено новітню методику навчання, мета якої – формування спеціальних рухових умінь та навичок майбутніх правоохоронців, ступінь володіння якими забезпечить готовність до ефективної діяльності в небезпечних умовах. Головними завданнями методики є:

сприяння засвоєнню курсантами комплексу спеціальних теоретичних знань, що стосуються моделей рухової та мотиваційної поведінки супротивника й просторово-часових характеристик головних способів нападу;

формування на підґрунті набутих теоретичних знань спеціальних рухових умінь і навичок, розвиток необхідних фізичних та психологічних якостей.

Для виконання окреслених завдань, застосування розробленої методики передбачало введення теоретичного курсу. До складу теоретичного блоку було включено необхідний матеріал, який озброює майбутніх правоохоронців знаннями щодо

оцінки ступеня небезпечності ситуації, що виникла, прийняття правильних рішень, позиційного розташування відносно супротивника тощо. Наближення та безпосереднє технічне виконання дій становлять практичний блок. Виконання будь-якого одного блоку без іншого не забезпечує достатньої ефективності навчання. Запропонована методика підготовки передбачає застосування словесних, наочних і практичних методів навчання.

З метою дослідження впливу новітньої методики навчання зі складу курсантів Національної академії внутрішніх справ було сформовано контрольну (КГ) та експериментальну групи (ЕГ). Особи КГ (n=30) проходили підготовку за методикою, передбаченою чинною навчальною програмою [8]. Курсанти ЕГ (n=32) навчалися за розробленою методикою. Підготовленість піддослідних осіб визначалася за кількістю успішних сутичок.

Для визначення ефективності сутичок учасникам ЕГ та КГ необхідно було протистояти нападу супротивника, озброєного холодною зброєю, використовуючи для цього прийоми рукопашного бою або «вогнепальну» зброю. Під час проведення експерименту моделювалися ситуації як несподіваного зіткнення, так і спланованого нападу з боку супротивника. Для застосування адекватних засобів фізичного впливу курсанти мали визначити ступінь загрози та відповідним чином. Кожен учасник експерименту піддавався нападу з використанням таких способів: на близькій відстані (1–1,5 м); у разі швидкого наближення з «навалюванням»; у разі швидкого наближення із захопленням за одяг та завданням удару ножем. Курсанти, які брали участь у педагогічному експерименті, піддавалися 20 спробам кожного з трьох варіантів нападу під час спланованого зіткнення з боку супротивника й 20 спробам під час несподіваного зіткнення. Для визначення ефективності протиборства курсантам ЕГ та КГ необхідно було протистояти 120 спробам нападу супротивника, озброєного холодною зброєю (табл. 1).

Результати тестування виявили підвищення кількості сутичок із позитивним наслідком для майбутніх правоохоронців в обох групах (табл. 1).

Таблиця 1

Успішність сутичок під час протиборства курсантів ЕГ та КГ із озброєним супротивником

Вид нападу	На початку проведення педагогічного експерименту, %		Після проведення педагогічного експерименту, %		Приріст успішності, %	
	ЕГ (n=30)	КГ (n=32)	ЕГ (n=30)	КГ (n=32)	ЕГ (n=30)	КГ (n=32)
<i>Напад у разі спланованого зіткнення з боку супротивника</i>						
Близька дистанція (1–1,5 м)	31,2	32,9	68,4	43,6	54,4	24,5
Напад із «навалюванням»	42,7	43,7	84,6	59,8	49,5	26,9
Напад із «навалюванням» та захопленням за одяг	39,6	37,9	83,6	57,2	52,6	33,7
Середнє значення успішності	37,8	38,2	78,9	53,5	52,1	28,6
<i>Напад у разі несподіваного зіткнення із супротивником</i>						
Близька дистанція (1–1,5 м)	40,8	42,5	84,2	59,7	48,5	28,8
Напад із «навалюванням»	47,7	51,5	88,2	63,4	45,9	18,8
Напад із «навалюванням» та захопленням за одяг	34,5	37	92,8	64,6	62,8	42,7
Середнє значення успішності	41	43,7	88,4	62,6	53,6	30,2
Загальна успішність	39,4	40,9	83,6	58,1	52,9	29,6

На початку проведення експерименту середнє значення успішності сутичок в умовах спланованого нападу з боку супротивника в курсантів ЕГ становило 37,8 % від загальної кількості зіткнень, у КГ – 38,2 % (табл. 1). Після проведення педагогічного експерименту в курсантів ЕГ середнє значення успішності підвищилось на 52,1 % й становило 78,9 %, у КГ – на 28,6 % й становило, відповідно, 53,5 %.

В умовах несподіваного зіткнення в курсантів ЕГ кількість сутичок із позитивним наслідком перед проведенням експерименту становила 41 %, та 43,7 % у курсантів КГ. Після експерименту успішність підвищилася в курсантів ЕГ на 53,6 % й становила 88,4 %, КГ – на 30,2 % й сягнула 62,6 %, що на 23,4 % нижче, ніж у курсантів ЕГ.

Загальна кількість успішних сутичок у курсантів ЕГ перед проведенням експерименту становила 39,4 %, КГ – 40,9 %. Після проведення – 83,6 % та 58,1 % відповідно. Приріст, відповідно становив 52,9 % у ЕГ та 29,6 % у курсантів КГ. Результати сутичок курсантів КГ доводять слабку адаптованість до несподіваного вияву небезпеки. Недостатня теоретична підготовленість не давала їм змоги вчасно виявити агресивні наміри супротивника й відповідно відреагувати. Сутькички із негативним наслідком у курсантів ЕГ слід пояснювати тим, що в одних випадках вони виявляли неухажність і недостатню зібраність, в інших – недостатній розвиток швидкісних якостей. Це більше виявлялося під час спланованого нападу з боку супротивника.

Результати успішності сутичок свідчать про підвищення рівня сформованості в курсантів рухових умінь і навичок, що є головним компонентом готовності до діяльності в умовах зіткнення із супротивником, озброєним холодною зброєю. Математичне опрацювання результатів проведеного експерименту засвідчило достовірну розбіжність ($p < 0,05$) у підготовленості курсантів ЕГ та КГ й довело ефективність розробленої методики навчання.

Список використаних джерел

1. Андросюк В. Г. Адаптація випускників вищих навчальних закладів МВС України до службової діяльності : [психол.-пед. рек.] / В. Г. Андросюк, Л. І. Казміренко, І. Г. Кириченко. – К. : НАВСУ, 2001. – 46 с.
2. Бондаренко В. В. Формування рухових умінь та навичок курсантів вищих навчальних закладів МВС України у процесі занять зі спеціальної фізичної підготовки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теорія та методика навчання (фізична культура, основи здоров'я)» / В. В. Бондаренко. – Чернігів, 2012. – 20 с.
3. Пліско В. І. Використання заходів фізичного впливу з тактичним осмисленням ситуацій відповідно до ступеня загрози : [моногр.] / В. І. Пліско, О. М. Носко. – Чернігів : Чернігів. нац. пед. ун-т ім. Т. Г. Шевченка, 2010. – 284 с.
4. Артем'єв В. О. Шляхи удосконалення процесу навчання прийомам фізичного впливу курсантів навчальних закладів МВС / В. О. Артем'єв, О. А. Ярещенко // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – Х., 2005. – № 23. – С. 97–99.
5. Лушак А. Р. Діагностика психофізичної підготовки курсантів навчальних закладів освіти МВС України / А. Р. Лушак. – Івано-Франківськ : ТОВ «Поліскан», 2001. – 78 с.
6. Мительський В. В. Рукопашний бій як засіб психологічної підготовки військовослужбовців / В. В. Мительський // Актуальні проблеми спеціальної та фізичної підготовки курсантів і студентів вищих навчальних закладів : матеріали наук.-практ. семінару. – Львів, 2005. – С. 21–24.
7. Теорія і методика фізичного виховання : у 2 т. / за ред. Т. Ю. Круцевич. – К. : Олімп. л-ра, 2008. – 391 с.
8. Спеціальна фізична підготовка : [навч. прогр.] / укл. : Ємчук О. І., Дідковський В. О., Бутов С. Є. та ін. – К. : НАВС, 2012. – 20 с.